

EMAIL CORRESPONDENCE BETWEEN RABBI PINI DUNNER & RABBI DR. MORDECHAI SABATO REGARDING A "MISTAKE" IN THE IBN EZRA COMMENTARY ON THE TEN COMMANDMENTS IN YITRO

Rabbi Dr. Mordechai Sabato is a Talmud lecturer at Bar Ilan University. He earned his Ph.D. in Talmud from the Hebrew University of Jerusalem. He has written extensively on the Ibn Ezra commentary.

Sent: Thursday, April 26, 2012 1:24 AM
To: sabatomr@neto.net.il
Subject: Ibn Ezra on Aseret Hadibrot

Dear Rabbi Dr Sabato,

Please excuse this intrusion. I understand that you are a leading expert on the Ibn Ezra, and on his commentary to the Torah. Perhaps you can help me with this. Not for the first time, this year I am teaching Ibn Ezra's commentary on Yitro, where he discusses and analyzes the significance of the differences between the Aseret Hadibrot in Yitro, and the second time they are mentioned, in Va-Etchanan. In the course of his commentary he notes the following difference between the first and second sets of 'dibrot':

בראשונה : עבדו ואמתו קודם שורו וחמורו. ובשנית : שורו וחמורו לפני עבדו ואמתו.

In other words, the first set puts 'Avdo Va-Amato' before 'Shoro Va-Chamoro', while the second set reverses this order. The trouble is - and I only noticed it this year when I cross referenced the two parshiot - this is simply not the case! In both sets of Aseret Hadibrot 'Avdo Va-Amato' comes before 'Shoro Va-Chamoro'! The Ibn Ezra gives an answer to this question towards the end of this monumental piece:

והשם אמר : לא תחמוד בית רעך כי אנשי השכל יקנו בית ואחר כך אשה ואחר כך עבד ואמה ושור וחמור לחרוש שדהו וככה הם סדורים בפרשה הזאת ומשה סדרם על דרך אחר, כי הבחורים הם חומדים אשה תחלה ואחר כך בית וכנגד הבית והשדה הקדים שור וחמור שיחרוש בהם ואחר כך עבד ואמה.

But he is answering a question that is not a question! Can you help me understand this, or direct me to someone or somewhere that discusses this astounding mistake? I would like to mention this during my shiur on this subject.

With grateful thanks and much esteem,

Pini Dunner
Los Angeles, USA

From: מרדכי סבתו <sabatomr@neto.net.il>
Subject: Re: Ibn Ezra on Aseret Hadibrot
Date: April 27, 2012 2:37:29 AM PDT
To: "Pini Dunner" <pdunner@yula.org>

לפיני שלום.

שאלתך היא שאלה טובה מאוד וכבר העירו על קושי זה מפרשי אבן עזרא (ראה למשל במהדורת תורת חיים, ירושלים תשנ"ג, עמ' רנו הע' 89 וההפניה שם, וכן בעמ' רנח הע' 84). היו ממפרשי אבן עזרא שביקשו ליישב קושי זה על ידי שהוציאו את דבריו מפשוטם, ראה פירושו של ר' זלמן נטר שנדפס במקראות גדולות, אבל פירושו לדברי אבן עזרא הוא בלתי אפשרי.

נותרו שתי אפשרויות ושתייהן אינן קלות. האחת שלפני אבן עזרא עמד בספר דברים נוסח השונה מנוסחנו, והשנייה שאבן עזרא ציטט את הכתוב מדברים מן הזיכרון, וזכרונו הטעה אותו.

ביחס לאפשרות השנייה, אכן מצאנו לא מעט מקרים שבהם המפרשים מצטטים את לשון הפסוקים בנוסח שאינו תואם את המקרא (חלקם, אגב, תוקן על ידי המדפיסים ואפשר לראות את הנוסח השונה רק בכתבי היד של הפירוש), וכנראה הדבר נובע מכך שציטטו את הפסוק מן הזיכרון (או שציטטו אותו בכוונה בצורה פרפרסטית). אמנם במקרה שלנו הדבר קשה שכן בדרך כלל מדובר בהבדלים שאינם רלוונטיים לגוף העניין ואילו כאן אבן עזרא עורך השוואה מדוקדקת בין שני הספרים וקשה להניח שהוא יציין הבדל מן הזיכרון.

ביחס לאפשרות הראשונה, אף שברגע הראשון הדבר נראה מוזר ביותר, מכל מקום מצאנו לא מעט מקרים שבהם נוסח המקרא שעמד לפני חכמים וראשונים לא היה זהה לגמרי לנוסח שלפנינו, וכבר העירו על כך המפרשים. ראה למשל בהערותו של ר' עקיבא איגר למסכת שבת דף נה ע"ב שנדפסה בצד העמוד שם תחת הכותרת 'גליון הש"ס', שם הוא מביא רשימה של מקומות שבהם נוסח המקרא המצוטט בתלמוד ובמדרשים שונה מהנוסח שלפנינו. הוא בוחר בעיקר מקומות שבהם הדרשה מבוססת על הנוסח האחר. ברשימה יש גם מקומות שבהם הראשונים (כגון רש"י) מצטטים נוסח מקרא ומסיקים ממנו מסקנות אף שלפנינו יש נוסח אחר.

הרשימה הנ"ל היא חלקית בלבד וכבר העירו חוקרים על מקרים נוספים. חלק מהמקרים אינם מוכרים לקורא כיון שכאמור נוסחם תוקן בדפוסים, והנוסח המקורי נשאר רק בכתבי היד.

בכתב העת מגדים (שיוצא על ידי מכללת הרצוג) גיליון כג כתבתי מאמר על נוסח פירוש רמב"ן במהדורת הרב שוול (מוסד הרב קוק), ובין היתר הערתי על דוגמה מפירוש רמב"ן לדברים טז ב, ששם הוא מצטט פסוק מדברי הימים. בכתבי היד של פירוש רמב"ן וכן ברוב הדפוסים נוסח הפסוק שונה מנוסח המסורה שם. הרב שוול תיקן את נוסח רמב"ן והתאים אותו לנוסח המסורה. אמנם במאמרי שם הראיתי שלא ניתן להבין את פירוש רמב"ן שם אלא לפני הנוסח האחר, ובהערה 5 שם הפנית גם לדוגמא מפירוש אבן עזרא לעשרת הדברות. (אם אין לך אפשרות להגיע אל המאמר, אוכל לסרוק לך את העמודים הרלוונטיים).

מכל שלש האפשרויות שהזכרתי אני נוטה לקבל את האפשרות שלפני אבן עזרא עמד נוסח שונה בספר דברים מהנוסח שלפנינו. אמנם, אינני יכול לשלול לחלוטין את האפשרות שהוא ציטט את הפסוק בעל פה ולכן נכשל בנוסחו אבל אפשרות זו נראית לי לא סבירה.

בברכה ובהצלחה, מרדכי סבתו

From: "Y*** H*****" <*****@gmail.com>
Date: August 5, 2012 11:53:48 AM EDT
To: "Zev Dunner" <zevdunner@aol.com>
Subject: Re: Fwd: Ibn Ezra on Aseret Hadibrot

אל הדר"כ אח ידידי, הר"ר פנחס דונר

בנוגע לנושא שהזכיר סבתו באקראי, על מקראות שהובאו בשינויים בתלמוד, יש את מאמרו הידוע של הרד"ץ הילמן, (אם כי איש כסבתו לא יאבה לקבל שיטה אפולוגטית כשל הרד"ץ).

בנוגע לגוף דברי סבתו, מוזר לי העובדה שבהעלם אחת משער שלפני האמוראים עמדו נוסחאות שונות לספרי הקודש, (שינויים של נשנו בספרות המסורה הגדולה והקטנה והשאר) - דבר שאינו מקובל על הרבה מאתנו, אבל מ"מ זה יותר סביר מאשר הסיפא, שלפני רבותינו הראשונים עמדו נוסחאות שונות על מקראות בכתבי הקודש.

זאת אומרת: פחות תמוה לשער שלפני האמוראים עמדו נוסחאות שונות למקראות, נוסחאות שהוצאו אח"כ בתקופת בעלי המסורת הטבריינים. כמובן שדברים כאלו לא יקובלו בספ"י בין חובשי ביהמ"ד, ואאל"ט על זה גופא בא הרד"ץ להתריע, אבל לכאורה אין להכחיש שבתקופה הקדומה - תקופת המשנה וחיבור התרגומים - בודאי נפלו הבדלים בין נוסחאות כתבי הקודש, ובכלל לא רחוק לשער שעד תקופת האמוראים עוד היו חריגות בין נוסחא לנוסחא, ושיש עדות לכך בתלמוד לפנינו. ומשם הדרך קצק להציע שעד ראשית תקופת הגאונים עוד רווחו הבדלים משמעותיים בנוסחאות.

אך משם ועד לשער שדבר זה נשאר לפליטה עוד יותר, ועד תקופת רש"י והראב"ע, הוא חידוש גדול ביותר, שאין לעבור עליו בשתיקה.

יצויין שלא מדובר כאן בשינויים של חסר ויתר, או יוד או ואו, או הבדלים בניקוד או הטעמה - שאמנם שינויים כאלו רווחו בספרים עד תקופת הראשונים והלאה, וכידוע, אלא בשינויים בגוף סדר הפסוק. ולא בני"ך, אלא בפסוק בספר דברים, שהוא נקרא כל שנה פעם אחת! קשה מאוד מאוד שנוסח כזה היה לפני הראב"ע, והוא - הפרשן הנוודד - לא ידע על קיומו של נוסחא אחרת, שלפנינו, בה הפסוק נכתב בסדר שונה, זהה לפרשת יתרו, וקושיא מעיקרא ליתא. תמיהני על סבתו ששיער אוקימתא תמוהה למדאי.

ידידו,
ישבב הסופר